

ภาคผนวก ข
วิธีปรงยา

๑. ชื่อโรคหรืออาการ เจ็บแสบ(ปวดฟัน)

ยาเจ็บแสบ ให้เอาหมากนาว หินส้ม ขี้เจียดิบ ใส่บอกลง **อุ่นไฟอม** (ตำรับยา วัดบ้านนาโก ตำบลพระธาตุ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ฉบับที่ ๑ ลานที่ ๑๙ อ้างใน กฤษฎา ศรีธรรมา, พิษณุ เข้มพิลา และศรีรินทร์ ทองธรรมชาติ. ๒๕๕๑ : ๘๔)

๒. ชื่อโรคหรืออาการ ปวดหลังปวดแหว (เอว)

ยาแก้ปวดหลังปวดแหว ให้เอาเถากระทกรก ๑ หล้าวงข้าง ๑ หล้าหางข้าง ๑ นำยาทั้งสามน้ำหนักเสมอกัน (เท่ากัน) ต้มกินวันละ ๓ เวลา ก่อนกินข้าว (ตำรับยา พ่อเรืองยศ อุปะมานะ บ้านโนนเขวา ตำบลมิตรภาพ อำเภอแกดำ จังหวัดมหาสารคาม อ้างใน สมบัติ ประภาวิชา, ถวิล ชนะบุญ, สุดารัตน์ ถนนแก้ว และรัชณี ชัดสีเส. ๒๕๔๖ : ๒๐)

๓. ชื่อยา รักษาลมพิษ (คันคาย หรือมุ่นหม่าน)

วิธีรักษา ใช้ทา

ตัวยา ประกอบด้วย

- ๑) สะเดา ใช้เปลือก
- ๒) ขมิ้น
- ๓) อ้อยดำ
- ๔) น้ำท่า (น้ำจากท่าน้ำ)

วิธีปรุงยา ภาค ๑ ให้เอาเปลือกสะเดา ขมิ้น อ้อยดำ ฝนใส่น้ำท่าตี (ตำรับยา ของวัดบ้านโกทา ตำบลพระธาตุ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม หน้า ๑๗ อ้างใน กฤษฎา ศรีธรรมา, พิษณุ เข้มพิลา และศรีรินทร์ ทองธรรมชาติ. ๒๕๕๑ : ๑๓๓)

๔. ชื่อยา ปานดงเต้านม

วิธีรักษา ใช้ทานม

วิธีปรุงยา รากถั่วพุ่มกับยาหลัก (ยาหลักทั้ง ๙ ได้แก่ รากเล็บแมวแดง รากชายแดน รากเฟือง (รากเฟืองถั่ว) รากตีนนก ฝางเสน เปลือกท่อน (กิ่งท่อนชนิดแดง) หนามจืดดอกแดง รากสมัด รากส่องฟ้า) ใช้น้ำหมอนึ่งเป็นน้ำกระสาย ใบผักแป้น แบ่งข้าวเจ้า ทาเต้านมขึ้นไป อาการเจ็บปวดจะบรรเทาได้ภายใน ๑๐ นาที และให้ทาเรื่อยๆ จนกว่าจะหายขาด

๕. ชื่อโรค หย่อนสมรรถภาพทางเพศ/นกเขาไม่ขัน ธาดูล้ม

วิธีรักษา กินยา

ตัวยา ประกอบด้วย

- ๑) หัวขมิ้นขาว หน้า ๕ บาท
- ๒) หัวขมิ้นอ้อย หน้า ๕ บาท
- ๓) หัวว่านไฟ หน้า ๕ บาท

- ๔) เนื้อหมากขามเปียก หน้า ๕ บาท
- ๕) เกลีสินเฮาว์ หน้า ๑๐ บาท
- ๖) ชিংแห้ง และพริกไทยร้อน หน้า ๓ บาท
- ๗) หัวนกกกระจอกแห้ง ๑๕ หัว
- ๘) ใบอิมเอี้ยคัก หน้า ๒ บาท
- ๙) น้ำผึ้ง

วิธีปรุงยา หัวขมิ้นขาว หัวขมิ้นอ้อย หัวว่านไฟ เนื้อหมากขามเปียก หน้าสิ่งละ ๕ บาท เกลีสินเฮาว์ หน้า ๑๐ บาท ชিংแห้ง พริกไทยร้อน หน้า ๓ บาท หัวนกกกระจอกแห้ง ๑๕ หัว ใบอิมเอี้ยคัก หน้า ๒ บาท ยานี้ตากให้แห้งบดให้ละเอียดผสมกับน้ำผึ้งบดเป็นลูกกลอนเท่าเม็ดพุทธา กินครั้งละ ๑ เม็ด วันละ ๒ ครั้ง ก่อนอาหารเช้า-เย็น กินติดต่อกันประมาณ ๒ อาทิตย์ (หมอเคน ลาวงศ์ อ่างใน เสาวภา พรสิริพงษ์, พรทิพย์ อุศุภรัตน์ และเพ็ญภา ทรัพย์เจริญ. ๒๕๔๑ : ๑๒๗-๑๒๘)

๖. ชื่อโรค หย่อนสมรรถภาพทางเพศ

อาการ เมื่อย อวัยวะเพศชายไม่แข็งตัว (ปลุกเท่าไรก็ไม่ขึ้น) ส่วนใหญ่มักเป็นกับคนอายุ ๔๕ ปี - วัยชรา

ตัวยา ประกอบด้วย

- ๑) โสมเกาหลี หน้า ๒ สลึง
- ๒) แป๊ะตุ๊ก หน้า ๒ สลึง
- ๓) ชะเอมเทศ หน้า ๒ สลึง
- ๔) อบเชย หน้า ๒ สลึง
- ๕) เขากวางอ่อน หน้า ๒ บาท ๑ เพ็อง
- ๖) ฮกหลงซางเกียง หน้า ๓ สลึง
- ๗) แป๊ะเจี้ยก หน้า ๓ สลึง
- ๘) เข็กตี๋ หน้า ๓ สลึง
- ๙) ช่งยั้ง หน้า ๓ สลึง
- ๑๐) เก็กกี๋ หน้า ๓ สลึง
- ๑๑) อั้งเจ็ง หน้า ๓ สลึง
- ๑๒) โทวซี้ หน้า ๓ สลึง
- ๑๓) ปากี้ก หน้า ๓ สลึง
- ๑๔) ห่วยซัง หน้า ๓ สลึง
- ๑๕) ไต่ตัวตุง หน้า ๓ สลึง
- ๑๖) ซุนแกง หน้า ๓ สลึง
- ๑๗) โอจ้อ หน้า ๖ สลึง
- ๑๘) ตงกวย หน้า ๓ สลึง
- ๑๙) ตังกวย หน้า ๔ สลึง

- ๒๐) ปักคิ้วด้วย (๒๑) น้ำผึ้ง ๕ สลึง
 ๒๑) โอจ้อ หนัก ๖ สลึง
 ๒๒) จ้อเบ็ก หนัก ๒ สลึง ๑ เฟื้อง
 ๒๓) เกี้ยวพวย หนัก ๒ สลึง ๑ เฟื้อง
 ๒๔) สิ่งซึก หนัก ๒ สลึง ๑ เฟื้อง
 ๒๕) เชียงจา หนัก ๒ สลึง ๑ เฟื้อง
 ๒๖) ลิ้มเอี้ยคัก หนัก ๒ สลึง ๑ เฟื้อง
 ๒๗) สุรา

วิธีปรุงยา ใช้โสมเกาหลี แป๊ะตุ๊ก ชะเอมเทศ อบเชย หนักสิ่งละ ๒ สลึง เขากวางอ่อนหนัก ๒ บาท ๑ เฟื้อง ฮกหลงซางเกียง แป๊ะเจี้ยก เข็กดี ช่งยั้ง เก๊กกี๋ อั้งเจ็ง โทวซี ปากัก ห่วยซ่ง ไต้วตั้ง ชุนแกง หนักสิ่งละ ๓ สลึง โอจ้อ หนัก ๖ สลึง ตงกุก หนัก ๓ สลึง ตังกุก หนัก ๔ สลึง ปักคิ้วด้วยน้ำผึ้ง ๕ สลึง โอจ้อ หนัก ๖ สลึง จ้อเบ็ก เกี้ยวพวย สิ่งซึก เชียงจา ลิ้มเอี้ยคัก หนักสิ่งละ ๒ สลึง ๑ เฟื้อง ห่อผ้าขาวดองสุราไว้ ๖๐ วัน จึงรับประทาน (ยานี้ผู้ป่วยเป็นโรคหอบหืด โรคหลอดเลือดอักเสบ โรคไตหย่อนสมรรถภาพ ไตอักเสบ หัวใจอักเสบ เนื้องอกและมะเร็งห้ามกินยานี้) (ตำรับยาฉบับหมอเคน ลาวงศ์ อ่างโน เสาวภา พรสิริพงษ์, พรทิพย์ อุศุภรัตน์ และเพ็ญญา ทรัพย์เจริญ. ๒๕๔๑ : ๑๒๖-๑๒๗)

๗. ชื่อโรค/อาการ มีดทกิด เยี่ยวไม่ออก (ปัสสาวะไม่ออก) ปวดท้องมาก

ยามีดทกิด เยี่ยวบ่ออก เอาขี้หมูมาเผา ขี้แมงไย คาบแมงมุม เผา แล้วนำมา ผสมกับน้ำกินดี (ตำรับยาฉบับวัดปฐมแพ่งศรี อำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์ ลานที่ ๘ หน้า ๑ อ่างโน กฤษณา ศรีธรรมมา, เชษฐา จักรไชย, นัยนา ประทุมรัตน์ และศรินทร์ ทองธรรมชาติ. ๒๕๕๔ : ๕๑)

๘. ชื่อโรค/อาการ แก่เสลด

ยาแก่เสลด ให้เอาฮากอีเลียนกับปี (ดี) งูเหลือม ฝนเหล้าตัด ๓ ปุบ กินทาทางนอก ไว้แล (ตำรับยาฉบับพระชินฐิติธัมโม บ้านวังบัว ลานที่ ๑๒ หน้า ๑ อ่างโน กฤษณา ศรีธรรมมา, พิษณุ เข้มพิลา และศรินทร์ ทองธรรมชาติ. ๒๕๕๒ : ๙๓)

๙. ชื่อโรค/อาการ ใช้หมากไม้ ชนิดออกแดงหลวง

ให้เอารากหมากเอ็ก ขี้เล็บ แมงงอด แมงเงา แมงลิ้นหมา บังก็้อ้อม กระจุก งูเห่า กระจุกงูทำทาน คาบแมงมุมมา ๗ โด (ตัว) ไข่แมงสาบ ๗ ยาทั้งหมดนี้มารวมกัน ห่อแพรขาวแช่น้ำมะพร้าว เอาฟักขามาเป็นถั่วย ให้กินจะหายตัดอก แล้วจึงใส่ถั่ว ๒ นั้น พอประมาณ ๔ ถ้วย แล้วจึงใส่ยาชุมกนั้นไปเท่าหายแล (ตำรับยาฉบับวัดศรีสมพร ฉบับที่ ๑๔ อ่างโน อุษา กลิ่นหอม. ๒๕๕๒ : ๑๔๘)

๑๐. ชื่อโรค/ชื่ออาการ กีบและป่วง (พูดไม่ได้ชากรรไกรแข็ง ไม่สบาย)

ยาแก้กีบแก้ป่วง ให้เอาขามัดชะนาก (ขามัดตัดผลหมากของคนกินหมาก) ผลหมากสุก ฝากระบอกปูนสุนาก (กระบอกปูนกินหมากของคนไทยสมัยโบราณ) ฝนด้วย น้ำสะอาดให้กินดี (ตำรับยาฉบับวัดบ้านโกทา ตำบลพระธาตุ อำเภอเกอณาตุน จังหวัด มหาสารคาม ฉบับที่ ๑ ลานที่ ๑๘ อ่างใน กฤษฎา ศรีธรรมมา, พิษณุ เข้มพิลา และศรีรินทร์ ทองธรรมชาติ. ๒๕๕๑ : ๙๘)

๑๑. ชื่อโรค/ชื่ออาการ เกียน(เกลื่อน)

ยาแก้เกียน ตำรับ ๑ ให้เอาน้ำประสานทองสะอาด ผสมน้ำสะอาดใช้ทา ตำรับ ๒ ให้เอามาต (กำมะถันเหลือง) ๔ บาท สารหนู ดิงูเหลื่อม ไบร็ก ลำโพงกาสลัก หนักอย่างละ ๑ บาท บดให้ละเอียดผสมน้ำมันมะพร้าวทาได้ผลดี (ตำรับยาฉบับหมอเคน ลาวงศ์ อ่างใน เสาวภา พรศิริพงษ์, พรทิพย์ อุศุภรัตน์ และเพ็ญภา ทริพย์เจริญ. ๒๕๔๑ : ๑๒๕)

๑๒. ชื่อโรค ใช้หมากไม้ชนิดออกไฟลามโกน

ยาแก้ใช้หมากไม้ออกไฟลามโกน ให้ชุดแห้งกัวยตีบจนมีน้ำออกแล้ว จึงเอายาง ๑ สารส้ม ๑ ครั้งตบ ๑ แชน่งน้ำให้มันแดง แล้วจึงนำมาให้ตีบ (ตำรับยาวัตศรีสมพร ฉบับที่ ๖ อ่างใน อุษา กลิ่นหอม. ๒๕๔๒ : ๑๕๙)

๑๓. ชื่อยา ยาแก้เสลด

อาการ มีเสลดมาก

การรักษา กินยาและใช้ยาทาคอ

ตัวยา ประกอบด้วย

๑) อ้อยสามสวน ใช้ราก

๒) งูเหลื่อม ใช้ปี(ดี)

๓) เหล้าขาว

วิธีปรุงยา ยาแก้เสลด ให้เอารากอ้อยสามสวนกับดิงูเหลื่อมฝนแล้วไปผสมกับ เหล้าขาวตัด ๓ ปุบ(คำ) ต้มและทาคอข้างนอกไว้ดีแล (ตำรับยาฉบับพระชินฐิติธัมโม บ้านวังบัว หน้า ๒๔ อ่างใน กฤษฎา ศรีธรรมมา, พิษณุ เข้มพิลา และศรีรินทร์ ทองธรรมชาติ. ๒๕๕๒ : ๙๓)

๑๔. ชื่อโรค/ชื่ออาการ มานหิน (ท้องโต)

วิธีรักษา กินยา

ตัวยา ประกอบด้วย

๑) ยอดบวบขม

๒) ปลาตุ๊ก

- ๓) พริก ๗ เม็ด
- ๔) ขิง ๗ แฉ่ง
- ๕) กระเทียม ๗ กลีบ

วิธีปรุงยา ยามานหิน เอายอดหมากบวบขมมาแกงปลาตุก พริก ๗ เม็ด ขิง ๗ แฉ่ง กระเทียม ๗ กีบกินดี (ตำรับยาฉบับวัดบ้านโกทา ตำบลพระธาตุ อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม หน้า ๓๒ อ้างใน กฤษฎา ศรีธรรมมา, พิษณุ เข้มพิลา และศรีรินทร์ ทองธรรมชาติ. ๒๕๕๒ : ๗๙)

๑๕. ชื่อโรค/ชื่ออาการ ยาฝีปะฮาก ยาหุงนวดจอด

สาเหตุ ยารักษากระดูก

วิธีรักษา ทาและนวด

ตัวยา ประกอบด้วย

- ๑) หมากขัดมอนตัวผู้และขัดมอนตัวเมียทั้งเปลือกและใบ เอาน้ำให้ได้ ๑ แฉ่ง
- ๒) น้ำมันงา แฉ่ง ๑
- ๓) ยางแคน หน้า ๑ บาท
- ๔) น้ำผึ้ง ๑ บาท

วิธีปรุงยา ให้เอาหมากขัดมอนตัวผู้ตัวเมียทั้งเปลือกและใบ เอามาพักให้แห้ง ตำใส่ห่อผ้า บิดเอาน้ำให้ได้ ๑ แฉ่ง น้ำมันงา แฉ่ง ๑ ยางแคนหน้า ๑ บาท น้ำผึ้ง ๑ บาท ยางแคนบดโสม (โรยลง) หุงให้ยั้งแต่น้ำมันงา นวดจอดดีแล (ตำรับยาฉบับวัดบ้านโกทา ตำบลพระธาตุ อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม หน้า ๙ อ้างใน กฤษฎา ศรีธรรมมา, พิษณุ เข้มพิลา และศรีรินทร์ ทองธรรมชาติ. ๒๕๕๒ : ๑๐๐)

๑๖. ชื่อโรค ไตอักเสบ

สาเหตุ ไตทำหน้าที่กรองของเสีย ไตอักเสบหมายถึง ไตทำงานไม่ปกติ มีหลายสาเหตุ อาทิ

- ๑) นั่งนานมาก
- ๒) ใช้กำลังขามาก
- ๓) กินน้ำไม่สะอาดมีปริมาณของหินปูนมากกว่าปกติ (น้ำป่อ)
- ๔) กินอาหารรสจัดมาก

อาการ ได้แก่ น้ำปัสสาวะไม่ปกติ สีเหลืองมาก แดงมาก ขุ่น มีตะกอน มีกาก มีกษัยปน ถ้าเป็นมากตะกอนแข็งจะกลายเป็นนิ่วต่อไป ปวดท้องน้อยถึงสันหลัง บั้นเอวและลำขา และมีไข้สูง

การรักษา กินยาวันละ ๒-๓ ครั้ง ก่อนอาหาร กินติดต่อกัน ๒ หม้อๆ ๗ วัน

ตัวยา ประกอบด้วยสมุนไพรรตอไปนี้ อย่างละ ๑ บาท (๑๕ กรัม) ได้แก่

- ๑) หมาน้อยหรือหมอน้อย (กรูงเขมา) ใช้ดอก
- ๒) เอ็น ใช้ลูก
- ๓) ตีนเป็ด ใช้เปลือก

๔) สะเดา ใช้ใบ	๕) เสนียด ใช้ใบ
๖) อบเชย	๗) หญ้าตีนนก
๘) สมอไทย	๘) สมอเทศ
๑๐) สมอพิเภก	๑๑) มะขามป้อม
๑๒) โกรฐศอ	๑๓) กระจาย ใช้ใบ
๑๔) บุนนาค ใช้ดอก	๑๕) เปราะหอม
๑๖) ผักปอด ใช้ดอก	๑๗) คำไทย ใช้ดอก
๑๘) มะลิ ใช้ดอก	๑๙) พิกุล ใช้ดอก
๒๐) สารภี ใช้ดอก	๒๑) เกสรบัวเหลือง
๒๒) ชะมดต้น	๒๓) ฤๅษีผสม
๒๔) อำพันแดง	

วิธีปรุงยา เอาดอกกรงเข็มมา ลวกเอ็น เปลือกตีนเป็ด ใบสะเดา ใบเสนียด อบเชย หญ้าตีนนก สมอไทย สมอเทศ สมอพิเภก มะขามป้อม โกรฐศอ ใบกระจาย ดอกบุนนาค เปราะหอม ดอกผักปอด ดอกคำไทย ดอกมะลิ ดอกพิกุล ดอกสารภี เกสรบัวเหลือง ชะมดต้น ฤๅษีผสม อำพันแดง **หนักอย่างละ ๑ บาท บดเป็นผง แล้วใช้ จันทน์แดง จันทน์ขาว ต้มเอาน้ำเป็นกระสาย ใช้ยา ๑ ช้อนกาแฟ ต่อน้ำกระสาย ๑ ถ้วยชา รับประทาน** (ตำรับยาหอมเคน ลาวงศ์ อ่างใน เสาวภา พรสิริพงษ์, พรทิพย์ อุศุภรัตน์ และ เพ็ญญา ทวีทรัพย์เจริญ. ๒๕๔๑ : ๑๑๙-๑๒๐)

๑๗. ชื่อโรค/อาการ ยาแก้กินผิดหรือแสดง

สาเหตุ เชื่อว่าเกิดจากการกินอาหารผิดหรือการแพ้อาหาร อาหารเป็นพิษ
กินยาเบื่อ

อาการ วิงเวียนศีรษะ อาเจียน ปวดท้อง

วิธีรักษา กินยา

ตัวยา ประกอบด้วย

- ๑) อ้อยดำ ใช้ราก ๑
- ๒) ไก่ดำ ใช้ปีก ๓ เส้น
- ๓) ขี้ฝ้าย หยิบ ๑
- ๔) พริก ๗
- ๕) เทียม ๗
- ๖) หนั่งแฮด (หนั่งแรด)
- ๗) หนั่งฟาน (หนั่งแก้ง)
- ๘) แวนกยุง ๗ อัน
- ๙) ขนเป็ด ๗ เส้น
- ๑๐) น้ำข้าวหุง

หากว่าถึก (ถูก) ยาเบื่อ ให้เอาน้ำหาง (๑๑) ใส่ลงจกน้อยดี

วิธีปรุงยา เอารากอ้อยดำ ๑ ปีกไก่ดำ ๓ เส้น ขี้ฝ้ายหีบ ๑ พริก ๗ เทียม ๗ หนึ่งแอด หนึ่งพาน แวนนกยูง ๗ อัน ขนเป็ด ๗ เส้น เอาคั่วเข้ากันให้ไหม้ แล้วบดเข้ากัน เอาน้ำข้าวหุงเป็นน้ำกิน ค้นว่าถึก (ถูก) ยาเบื่อ ให้เอาน้ำหางใส่ลง **จกน้อยดี** (ตำรับยาฉบับ วัดบ้านโกทา ตำบลพระธาตุ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม หน้า ๑๒๑ อ้างใน กฤษฎา ศรีธรรมมา, พิษณุ เข้มพิลา และศรีรินทร์ ทองธรรมชาติ. ๒๕๕๒ : ๑๒๑)

๑๘. ชื่อโรค/อาการ ชางกินท้อง

สาเหตุ เชื่อว่ามีหลายสาเหตุ เช่น ระบบทางเดินอาหารไม่ดี อาหารไม่ย่อย ลำไส้อักเสบหรือมีพยาธิ

อาการ ปวดท้อง ท้องขึ้น ท้องผูก

วิธีรักษา กินยา

ตัวยา ประกอบด้วย

๑) ผักคราด

๒) ผักเป็ด ใ้ใบ

๓) สวาท ใ้ใบ

๔) สมิ ใ้ใบ

๕) ว่านน้ำ

๖) น้ำประสานทอง (น้ำแร่ที่มีธาตุทองคำเจือปน (บัวพันธ์ วมะพุทธา.

๒๕๖๐ : สัมภาษณ์)

๗) มะนาว ใ้ทั้งเมล็ดและใ้ใบ

๘) พริกไทย

๙) ขิงแห้ง

๑๐) เหล้า

วิธีปรุงยา เอาผักคราด ใบผักเป็ด ใบสวาท ใบสมิ ว่านน้ำ น้ำประสานทอง เมล็ดแลใบมะนาว พริกไทย ขิงแห้ง เอาตัวยาทั้งหมดมาทำเป็นจูน (บด) ละลายเหล้ากิน (ตำรับยาฉบับ วัดบ้านโกทา ตำบลพระธาตุ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม หน้า ๒๐ อ้างใน กฤษฎา ศรีธรรมมา, พิษณุ เข้มพิลา และศรีรินทร์ ทองธรรมชาติ. ๒๕๕๒ : ๑๑๙-๑๒๐)

๑๙. ชื่อโรค/ชื่ออาการ ไอและเจ็บหน้าอก

สาเหตุ ไม่ระบุ

อาการ ไอไม่หยุดและเจ็บบริเวณหน้าอก

วิธีรักษา ใ้กิน

ตัวยา ประกอบด้วย

๑) กำม ใ้เปลือก

๒) มะพร้าว ใ้หน้า

วิธีปรุงยา ยาไอเจ็บหัวอก เอาเปลือกกำมตำผสมกับน้ำมะพร้าว **ใช้กิน** (ตำรับยาฉบับวัดปฐมแพ่งศรี บ้านกุดลิง ตำบลร่องคำ อำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์ หน้า ๖๘-๗๑ อ้างใน กฤษฎา ศรีธรรมา, เชษฐา จักรไชย, นัยนา ประทุมรัตน์ และศรีนทร์ ทองธรรมชาติ. ๒๕๕๒ : ๘๔)

๒๐. ชื่อโรค/อาการ ยาไอและคะยื่อ(หืดหอบ)

สาเหตุ ไม่ระบุ

อาการ ไอไม่หยุด ระคายคอและมีอาการหืดหอบร่วมด้วย

วิธีรักษา ใช้กิน

ตัวยา ประกอบด้วย

- ๑) ส้มป่อย ใช้ผล
- ๒) ดอกพุท ใช้ราก
- ๓) ดอกซ้อน ใช้ราก
- ๔) เขามวก ใช้เถา
- ๕) ตาปา ใช้เถา
- ๖) หมากแค้น (มะเขือพวง) ใช้ราก
- ๗) หมากเขือขึ้น ใช้ราก
- ๘) ปูฮา ใช้ใบ
- ๙) เคือเขาฮอ

วิธีปรุงยา ให้เอาหน่วยส้มป่อย รากพุท รากดอกซ้อน เคือเขามวก เคือตาปา รากแค้น รากเขือขึ้น คั่วยาใส่เมียงกินดีฯ ใบปูฮาเป็นเมียง เคือเขาฮอใส่สะหน้อย **กินดี** (ตำรับยาฉบับวัดปฐมแพ่งศรี บ้านกุดลิง ตำบลร่องคำ อำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์ หน้า ๖๘-๗๑ อ้างใน กฤษฎา ศรีธรรมา, เชษฐา จักรไชย, นัยนา ประทุมรัตน์ และศรีนทร์ ทองธรรมชาติ. ๒๕๕๒ : ๘๔)

๒๑. ชื่อโรค/อาการ ริดสีดวง มีหนองและเลือดออกมาด้วย

สาเหตุ ไม่ระบุ

วิธีรักษา กิน และอาบ

ตัวยา ประกอบด้วย

- ๑) หว่านไฟ ใช้ราก
- ๒) ปิบปีแดง
- ๓) หมาก ใช้เปลือก
- ๔) น้ำพังคา หรือน้ำฝนหรือน้ำค้าง

วิธีปรุงยา ให้เอารากหว่านไฟ ปิบปีแดง เปลือกหมาก ใช้ในปริมาณพอๆ กัน **ต้มอาบ** **จ๊กกิน**เพียว ใส่ น้ำพังคา กินดี (ตำรับยาฉบับวัดปฐมแพ่งศรี บ้านกุดลิง ตำบลร่องคำ อำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์ หน้า ๑๙ อ้างใน กฤษฎา ศรีธรรมา, เชษฐา จักรไชย,

นัยนา ประทุมรัตน์ และศรีนทร์ ทองธรรมชาติ. ๒๕๕๒ : ๑๒๘)

๒๒. ชื่อโรค/ชื่อลักษณะอาการ อุปทม

สาเหตุ เกิดจากการติดเชื้อโรคจากการมีเพศสัมพันธ์

อาการ ขัดเบาคือปัสสาวะไม่ออก ปวดท้องน้อย ถ้าเชื้อโรคขึ้นหัวจะมีอาการ
ปวดหัว ถ้าพิษขึ้นตาจะทำให้ตามัวจนมีดบอด

วิธีรักษา ใช้กิน ทา และอาบ

ตัวยา ประกอบด้วย

๑) กาฝากที่ต้นลูกพุดแดง ๑ กำมือ (ใช้ทั้งใบและกิ่ง จะเป็นกิ่งอ่อนหรือกิ่งแก่
ก็ได้)

๒) กาฝากที่ต้นลุมพุกขาว ๑ กำมือ

๓) หญ้าแพรก ใช้หัว ๑ กำมือ

๔) พังพวยแดง ๑ กำมือ

๕) หนอนตายหยาก ใช้ราก ๓ ราก ยาวรากละ ๓ ข้อมือ หรือเท่ากับ ๑ นิ้วมือ

วิธีปรุงยา เอากาฝากที่ต้นลูกพุดแดง ๑ กำมือ (ใช้ทั้งใบและกิ่งไม้ จะใช้กิ่งอ่อน
หรือกิ่งแก่ก็ได้) กาฝากที่ต้นลุมพุกขาว ๑ กำมือ หัวหญ้าแพรก ๑ กำมือ พังพวยแดง ๑ กำมือ
รากหนอนตายหยาก ๓ ราก ยาวรากละ ๓ ข้อมือหรือเท่ากับ ๑ นิ้วมือ (รากหนอนตายหยากใส่
ปริมาณมากกว่านี้จะเป็นอันตรายเพราะเป็นยาเบื่อ) ใช้เป็นยาฆ่าเชื้อ อนึ่ง ถ้าเป็นแผลตามตัว
ให้เพิ่มรากหนอนตายหยากอีกเท่าตัวสำหรับอาบและทาโดยเฉพาะ เอายาทั้งหมดไปต้มกินได้
ตามความต้องการไปจนกว่ายาจืด กินติดต่อประมาณ ๒ หม้อๆ ละ ๔ วันก็หาย (ตำรับยา
หมอเคน ลาวงศ์ อ่างโน เสาวภา พรสิริพงษ์, พรทิพย์ อุสุภรัตน์ และเพ็ญนภา ทรัพย์เจริญ.
๒๕๔๑ : ๘๙)

๒๓. ชื่อโรค/อาการ ชะดวงโคย (ริดสีดวงอวัยวะเพศชาย)

สาเหตุ ไม่ระบุ

อาการ ไม่ระบุ

วิธีรักษา ใช้กิน ใช้รมควัน และพิธีกรรม

ตัวยา ประกอบด้วย

๑) กระจาย ใช้ราก

๒) โคนทาหรือโคนทาหรือคนทา ใช้ราก

๓) ผักอีเล็ด (ชะพู)

๔) ยาหัว

อุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรม ได้แก่

๑) หม้อ (หม้อดิน)

๒) ชัน ๕

๓) ค่าคายหรือใช้บูชาครู มีดังนี้

๓.๑) เงิน ๑ บาท และ ๑ เฟื้อง

๓.๒) ผ้าขาว ๑ ผืน

๓.๓) เหล้าขาว ๑ ขวด

๓.๔) ไข่ ๑ ฟอง

วิธีปรุงยา ให้เอารากกระจาย รากโกนทา ผักอีเล็ด ยาหั่ว อ้อยดำ ต้มกิน ๑ หม้อ ต้มรวมวัน ๑ หม้อ จะหายดี พร้อมกันนี้ให้แต่งขันธ ๕ และคายบูชาครูด้วย เงิน ๑ บาท ๑ เฟื้อง ผ้าขาว ๑ ผืน เหล้าขาว ๑ ขวด และไข่ ๑ ฟอง (ตำรับยาฉบับวัดบ้านโกทา ตำบล พระธาตุ อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม หน้า ๓๑ อ้างใน กฤษฎา ศรีธรรมา, พิษณุ เข้มพิลา และศรีรินทร์ ทองธรรมชาติ. ๒๕๕๒ : ๑๐๒)

๒๔. ชื่อโรค ใช้หมากไม้ หรือใช้ผัดน้ำ (ใช้รากสาด)

วิธีปรุงยา ใช้รากเหมือดใบมน รากเหมือดเลือด รากเหมือดโลด รากเหมือด คนขาว รากเหมือดคนดำ รากเหมือดปลาชิว อย่างละ ๑ ส่วน ฝนเข้ากับยาแก้ใช้รากสาดใหญ่ และยาหลัก กินต่างน้ำ (กินได้ทุกเวลาตามต้องการ) ให้ระวังอย่าให้เกิดการผัดน้ำ อาการจะ กำเริบ (เคน ลาวงค์ อ้างใน เสาวภา พรสิริพงษ์, พรทิพย์ อุศุภรัตน์ และเพ็ญญา ททรัพย์เจริญ. ๒๕๔๑ : ๘๒-๘๓)

๒๕. ชื่อโรค/ชื่ออาการ/ชื่อยา ยาล้อมลูก

สาเหตุ สตรีมีครรภ์สุขภาพไม่สมบูรณ์แข็งแรง ทำงานหนัก หรือทารกในครรภ์ ไม่สมบูรณ์

วิธีรักษา กินยา

วิธีปรุงยา ยาล้อมลูก เอาฮากยานาง ผักตำนิน ฮากผักหวาน ก้านตรง ฮากหญ้าขัดมอน ฝนกิน (ตำรายาฉบับวัดบ้านดอนยม ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ลานที่ ๑ หน้า ๒ ปรีวรรตโดย อภิชาติ จันนาเวช)

๒๖. ชื่อโรค ไล่เลื่อนสำหรับบุรุษ

อาการ ปวดสายห้า

วิธีรักษา กินยาต้ม

ตัวยา ประกอบด้วย

๑) แก่นแดงที่มีเคือต้างจับเป็นกาฝาก ๑ กำมือ

๒) ยาหั่ว ๑ กำมือ

๓) ใบต้าง ๙ ใบ

วิธีปรุงยา เอาแก่นแดงที่มีเคือต้างจับ ยาหั่ว อย่างละ ๑ กำมือ และใบต้าง ประมาณ ๙ ใบ มาต้มกิน (ตำรับยาหมอเคน ลาวงค์ อ้างใน เสาวภา พรสิริพงษ์, พรทิพย์ อุศุภรัตน์ และเพ็ญญา ททรัพย์เจริญ. ๒๕๔๑ : ๙๔-๙๕)

๒๗. ชื่อยา ยาสิงคใหญ่ยาว

วิธีรักษา ใช้ยาทาอวัยวะเพศชาย

ตัวยา ประกอบด้วย

๑) ปลาปักเป้า

๒) ปลิงตัวใหญ่

๓) น้ำมันงา

วิธีปรุงยา ยาสิงคใหญ่ยาว ให้เอาปลาปักเป้ากับปลิงโตใหญ่ ๒ นั้น มาฟัก (สับให้แหลก) คลุกใส่น้ำมันงาเป็นน้ำทาทั้งเทินใหญ่ยาวแล (ตำรับยาฉบับบ้านดอนยม ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ลานที่ ๓๑ หน้า ๑ อ่างใน วิชา วิสเพ็ญ. ๒๕๔๘ : ๒๐๐)

๒๘. ชื่อโรค ต้อยซี่ (ภาษาไทยภาคกลางเรียกว่า โรคริตสีดวงลำไส้ใหญ่)

วิธีรักษา กินยาผสม

ตัวยา ประกอบด้วย

๑) ผักกาดหัว ๑ หัว

๒) น้ำผึ้ง ๑/๒ ส่วน

วิธีปรุงยา ให้เอาผักกาดหัว ๑ หัว แกะเปลือกออกแล้วหั่นบางๆ โขกให้ละเอียด คั้นเอาน้ำได้เท่าไรให้ผสมน้ำผึ้ง ๑/๒ ส่วน กินให้หมดครั้งเดียวแล้วจึงทำใหม่ ให้กินหลังอาหาร วันละ ๓ ครั้ง กินติดต่อกันภายใน ๖-๗ วัน (ตำรับยาหมอเคน ลาวงศ์ อ่างใน เสาวภา พรศิริพงษ์, พรทิพย์ อุสุภรัตน์ และเพ็ญญา ทรัพย์เจริญ. ๒๕๔๑ : ๑๐๗)

๒๙. ชื่อโรค มะเร็งเลิง

วิธีรักษา กินยา

วิธีปรุงยา ต้มยา

พาก ๑ ยาโทน เอาฮากพวงพี ยาหัว อ้อยดำ ต้มกินดี คาย ๔ ฮ้อย (ตำรับยาวัตท่าม่วง อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เล่ม ๑ ลำดับที่ ๗๘ อ่างใน ชวนากร จันทาเวช, ปวีรรต.)

๓๐. ชื่อโรค มะเร็งก้างปลา

อาการของโรค เป็นตุ่มสุกขาวเหื่อไป ดังนั้นชื่อว่า มะเร็งก้างปลา

ตัวยา ยามะเร็งก้างปลา (ก้างปลา) เป็นตุ่มสุกขาวเหื่อไป ดังนั้นชื่อว่า มะเร็งก้างปลา (ตำรับยาวัตมหาชัย อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม เล่ม ๒ หน้า ๒๑๙ ลำดับที่ ๕๐, อภิชาติ จันทาเวช ปวีรรต)

ความว่า ยารักษาโรคมะเร็งก้างปลา คนไข้จะมีตุ่มอักเสบสีขาวเรื้อรังมานานจึงได้ชื่อว่ามะเร็งก้างปลา

๓๑. ยาฆ่าเชื้อมะเข็ง เอาใบผีเสื้อกับใบปฐุฮา หัวเข้มนั้นขึ้น ใบหมากเชือบ้ำ หมากพ้าว (บาดสีปัว) ให้เอาหมากพ้าวมาผ่า ชูดขึ้นเอาน้ำกะทิไว้แล้วจึงเอาใบผีเสื้อ ใบปฐุฮา หัวเข้มนั้นขึ้น ใบหมากเชือบ้ำ มาตำกับเนื้อหมากพ้าวคั้นเข้ากันแล้วจึงจับเอาห่อตองใส่หม้อแล้วจึงเอาน้ำกะทินั้นเทลงนำกันนั้นแล้ว จึงคนยาให้มันข้นพอเป็นอูดลุดๆ จึงทาเทินดีแล จึงเอาใบหมากเชือบ้ำ มาลนไฟปิดบาดมันไว้ บาดอูง้เข้าให้เอาเปลือกพิมานมาโหยปากบาดไว้ ให้เอาน้ำท่ามาเซอะเสียก่อนจึงโหย (ตำรับยาวัตบ้านดอนยม ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม อธิราชย์ นันขันตี, ปวิรรต. หน้า ๖๔)

๓๒. ยาบำรุงกำลัง ให้เอาหัวกำลังเสือโคร่ง ๑ ใบชุมเห็ดเทศ ๑ ต้นสามใบต่อก้าน นำยาทั้งสามหนักสิ่งละเท่ากัน ต้มกินต่างน้ำหรือกิน (ต้ม) ๓ เวลาก่อนนอน (ตำรับยาหมอเรือยศ อุปะมานะ บ้านโนนเขวา ตำบลมิตรภาพ อำเภอกำแพง อำเภอดมมหาสารคาม อ่างโน สมบัติ : ๑๙)

๓๓. ยาผี ให้เอาให้เอาพริกอัน ๑ เทียมพัน ๑ เขาฮอพัน๑ ข้าครามพัน๑ หมากเชือขึ้นพัน ๑ เอามาตำดองไว้ ๓ วัน จึงหยอง (ขยี้) พอขุ่นแล้วจึงเอาน้ำอ้อย ๕ ร้อย คุนพันแล้วปั่นลูกกลอนไว้จำเริญกินด้วยน้ำพังคา ชูวัน มีกำลังตั้งข้างสารแล (ตำรายาวัตโพนทัน ฉบับที่ ๑ ลานที่ ๘ หน้า ๒ อ่างโน มูลนิธิสุขภาพไทย. ๒๕๕๖ : ๒๒-๒๓)

๓๔. ชื่ออาการ คั้นคาย

วิธีรักษา ใช้ทา

ตัวยา ประกอบด้วย

- ๑) บัวชี้แบ้ ใช้หัว
- ๒) เหล้า

วิธีปรุงยา ยาแก้คั้นคาย ให้เอาหัวบัวชี้แบ้ ฝนใส่เหล้าทาตี (ตำรับยาฉบับวัดบ้านโกทา ตำบลพระธาตุ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม, หน้า ๑๗ อ่างโน กฤษฏาศรีธรรมมา, พิษณุ เข้มพิลา และศรีรินทร์ ทองธรรมชาติ. ๒๕๕๒ : ๙๑)

๓๕. ชื่ออาการ เลือดออกคอ

สาเหตุ เชื่อว่าเกิดจากมีสิ่งแปลกปลอมเข้าไปในคอ

อาการ เจ็บปวดที่คอ มีเสมหะ หายใจลำบาก เบื่ออาหาร คลื่นไส้อาเจียน ทำให้มีเลือดซึมออกนอกเส้นเลือดไหลเข้าช่องคอทำให้มีเลือดออกจากปากได้

วิธีรักษา กินยา

ตัวยา ประกอบด้วย

- ๑) หมาน้อย ๑ ส่วน
- ๒) ยานาง ๑ ส่วน
- ๓) หมากขาม ใช้แก่น ๑ ส่วน
- ๔) หมากแฝง ใช้เปลือก ๑ ส่วน

วิธีปรุงยา ยากิน ให้เอาหมาน้อย ๑ ยานาง ๑ แก่นหมากขาม ๑ เปลือกหมากแฝง ๑ ฝนกินดี (ตำรับยาฉบับของพระชิน ฐิติธัมโม บ้านวังบัว, หน้า ๒ อ้างใน กฤษฎา ศรีธรรมา, พิษณุ เข้มพิลา และศรินทร์ ทองธรรมชาติ. ๒๕๕๒ : ๑๑๕)

๓๖. ชื่อโรค **ชะดวงตั้งหรือริดสีดวงจุมก**

วิธีการรักษา กินยา

ตัวยา ประกอบด้วย

- ๑) เขาควยต๋อนตายท่า (เขาควยเผือกที่ตายด้วยโรคอหิวาตกโรค)
- ๒) ใค้หางนก ใช้ต้มน

วิธีปรุงยา ให้เอาเขาควยต๋อนตายท่ามาชูดเอาฝอยแล้วจึงเอาต้นใค้หางนกมาปั่นตากแห้งแล้วจึงนำไปผสมกับเขาควยเผือกนำมาต้มตุ๋นกินน้ำดีแล

๓๗. ชื่อโรคมะเร็ง(มะเร็ง)

การรักษา ใช้ยาล้างแผลและใช้ยาโรยแผล

ข้อห้ามสำหรับผู้ป่วยโรคมะเร็ง ดังข้อความที่ว่า

ยาโฮยเซอะให้เอาของนั้นเทินฯ แล้วอย่ากินส้มหวานขึ้นปาติบฯ (อภิชาติ จันนาเวช, ปวีรรต. คัมภีร์ยาวัตมहाชัย อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม เล่ม ๒ หน้า ๔๖ ฉบับที่ ๑ ลานที่ ๓๘ หน้า ๑)

ความว่า ยาที่ใช้โรยแผลและใช้ล้างแผลให้เอาน้ำล้างหรือวางไว้ข้างบนแผล แล้วห้ามรับประทานอาหารที่มี รสเปรี้ยว รสหวาน เนื้อวัวหรือเนื้อควาย ปลาติบ